

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยตามแบบอย่างอารยประเทศ ที่ต่างก็ยอมรับกันว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่พึงประสงค์ เพราะเป็นกระบวนการการปกครองที่ยึดหลักการว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็นระบอบการปกครองที่ยกย่องคุณค่าและเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ประชาชนมีความเสมอภาคกันทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ประชาชนมีเสรีภาพที่จะเลือกเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของตนเองได้

ธานินทร์ กรัยวิเชียร (2520 : 71) ได้กล่าวถึงจุดเด่นของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไว้ว่า

... เป็นการปกครองที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทำให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อปกป้องผืนแผ่นดิน ซึ่งเป็นอาณาจักรอันแบ่งแยกมิได้ และระบอบประชาธิปไตยยังเหมาะสมกับความเป็นอยู่และวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะระบอบประชาธิปไตยมีรากฐานมาจากศีลธรรมอันสอดคล้องกับศาสนาทั้งหลายของประชาชน คือเคารพในความเป็นธรรม (justice) เหตุผล (reason) เมตตาธรรม (compassion) ความศรัทธาในมนุษยชาติ (faith in men) และความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชาติ (human dignity) . . .

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขสืบต่อกันมาเป็นเวลากว่า 50 ปีมาแล้วก็ตาม แต่เป็นที่ยอมรับกันอยู่ทั่วไปว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จ

สำเร็จเท่าที่ควร โดยจะเห็นได้จากมีการก่อกบฏ ปฏิวัติ รัฐประหาร และยึดอำนาจ การปกครองมาจากรัฐบาลและประชาชนอยู่เสมอ (อำนาจ อนันตศรัย 2524 : 16-33) ดังนั้นการพัฒนาทางการเมือง และวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยของคนไทย จึงต้อง ประสบกับปัญหาและอุปสรรคตลอดมา

สมนึก เพชรพริ้ม (2527 : 13-16) กล่าวว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะ ประเทศไทยได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาด้วยการยึดอำนาจโดยกลุ่มบุคคล หนึ่ง ซึ่งในขณะนั้นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังไม่พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง ไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากประชาชนยังต้องการศึกษา และขาด ความรู้ความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้เองจึงมีผลทำให้การ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศต้องประสบกับสภาพล้มลุกคลุกคลานตลอดมา

การปกครองของประเทศในระบอบใด ๆ ก็ตาม จะประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้าประชาชนมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับการปกครองของประเทศแล้ว ก็จะเป็นการ ส่งเสริมให้การปกครองของประเทศนั้นบรรลุถึงอุดมการณ์สูงสุดได้โดยง่าย เมื่อประเทศไทย มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนไทยก็จะต้องมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยด้วย จึงจะอำนวยความสะดวกต่อความสำเร็จในการปกครองของประเทศ (สมศักดิ์ เกี้ยวกิ่งแก้ว 2525 : 135) แต่ในปัจจุบัณปรากฏว่ายังมีคนไทยอีกเป็นจำนวนมากที่มีวิถีการดำเนินชีวิต ที่ไม่สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศ (สาโรช รัตนากร 2525 : 23) ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นกันอยู่โดยทั่วไป เช่น มีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ผ่าฝืน กฎจราจร ทั้งเศษกระดาษเคลื่อนกลาดไม่เป็นที่ ชักเขียนข้อความและเครื่องหมายต่าง ๆ ลงบนสาธารณสมบัติ ละเมิดกฎหมายบ้านเมือง ใช้อภิสิทธิ์ ใช้สิทธิเสรีภาพเกินขอบเขต ขาดระเบียบวินัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นเครื่องสะท้อนว่าน่าจะได้มีการส่งเสริมและ พัฒนาวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ให้เป็นประชาธิปไตยให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ (เรื่องศักดิ์ จริตเอก 2529 : 26)

สำหรับ การออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย ปรากฏว่ามีประชาชนไทยอีกจำนวนมากที่นอนหลับทับสิทธิ ไม่ไปใช้สิทธิของตน ในการออกเสียงเลือกตั้งทั่วไป กล่าวคือ เท่าที่ผ่านมามีประเทศไทยมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศจำนวนทั้งสิ้น 17 ครั้ง และมีการเลือกตั้งทั่วไปจำนวนถึง 13 ครั้ง ที่ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั่วประเทศไปใช้สิทธิของตนโดยเฉลี่ยแล้วไม่ถึง 50 % ของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด (กองบรรณาธิการสยามจดหมายเหตุ 2529 : 22) แต่เมื่อพิจารณาจากการใช้สิทธิของประชาชนทั่วประเทศในการเลือกตั้ง 3 ครั้งสุดท้าย ปรากฏผลดังนี้

การเลือกตั้งครั้งที่ 15 (18 เมษายน 2526) มีผู้ไปใช้สิทธิทั่วประเทศคิดเป็น ร้อยละ 50.76

การเลือกตั้งครั้งที่ 16 (27 กรกฎาคม 2529) มีผู้ไปใช้สิทธิทั่วประเทศคิดเป็น ร้อยละ 61.43

การเลือกตั้งครั้งที่ 17 (24 กรกฎาคม 2531) มีผู้ไปใช้สิทธิทั่วประเทศคิดเป็น ร้อยละ 63.56

(ไพฑูริย์ สุนทร 2531 : 5)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การไปใช้สิทธิของประชาชนมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากองค์ประกอบหลาย ๆ ประการ ทั้งองค์ประกอบด้านประชาชนเอง และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน และความสำเร็จของการจัดการศึกษา เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชนของประเทศ (สุจิต บัญงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว 2527 : 226-228)

เหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตยครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ได้ก่อให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองการปกครองประเทศกันอย่างกว้างขวาง มีการเร่งรัดพัฒนาและส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับประชาชนกันอย่างแพร่หลาย เพื่อก่อให้

เกิดการพัฒนาด้านการเมืองควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าจำเป็นต้องพัฒนาระบบที่สำคัญ ๆ ของประเทศไปพร้อม ๆ กัน ทั้งระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ตลอดจนระบบการเมืองการปกครองของประเทศ และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน คือ การศึกษา เพราะการศึกษาสามารถทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในแนวทางที่สังคมต้องการได้ (คณะอาจารย์ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา วิทยาลัยครูสวนสุนันทา 2527 : 28) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาการเมืองการปกครองของประเทศ (ไชสิทธิ์ ต้นตยกุล 2529 : 2) สถาบันการศึกษาซึ่งเป็นสถาบันสำคัญที่สมาชิกในสังคมไว้วางใจ และมอบหมายให้มามีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนคุณลักษณะที่ดีต่าง ๆ ให้กับเยาวชน จึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝัง และถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจในระบอบการปกครองและวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนตั้งแต่ยังเยาว์วัย ดังคำกล่าวของ สมศักดิ์ คงเที่ยง (2523 : 7) ที่ว่า

. . . ภารกิจหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของสถานศึกษาคือ การอบรมสั่งสอนปลูกฝัง ทักษะคติและเตรียมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในวิถีทางแห่งประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยสืบต่อไป สถาบันทางการศึกษาในทุกประเภทและทุกระดับชั้น ต่างก็ตระหนักในภารกิจ หน้าที่ ความรับผิดชอบในด้านนี้เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น พฤติกรรมการเรียนการสอน การสร้างสรรค์บรรยากาศต่าง ๆ ในโรงเรียนจึงได้พยายามที่จะสอดแทรกแนวความคิดระเบียบแบบแผน แนวทางการประพฤติปฏิบัติ อันจะเป็นแนวทางไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนทุกคน . . .

และด้วยความเชื่อที่ว่า ประชาธิปไตยควรเริ่มต้นในโรงเรียนก่อนเพื่อฝึกนักเรียนให้เข้าใจประชาธิปไตย และปฏิบัติให้ถูกต้องเสียตั้งแต่ยังเป็นเด็ก และวัยเด็กเป็นวัยที่มีความคิดบริสุทธิ์ สามารถซึมซับสิ่งที่ได้รับการสั่งสอนและอบรมได้โดยง่าย (ชวน หลีกภัย อ่างในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527 : คำนำ) ดังนั้น สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาก่อนวัยที่รัฐจัดให้แก่ประชาชนทุก ๆ คน จึงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลและเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการถ่ายทอดการเรียนรู้

ปลูกฝังทัศนคติ และส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนและเยาวชนมากที่สุด และสำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากสังคมไทยยึดถือโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา และวัดเป็นศูนย์กลางของการถ่ายทอดวัฒนธรรม และคุณลักษณะที่ค้ำจุนต่าง ๆ ให้กับเยาวชน สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช : 2527 : 1)

ดังนั้น การที่จะให้ประชาชนเข้าใจทราบซึ่งในระบอบประชาธิปไตยและมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยได้นั้น จะต้องมีการอบรมสั่งสอนและทำตัวอย่างที่เหมาะสมที่ควรให้มีขึ้นตั้งแต่บุคคลเหล่านั้นยังเยาว์วัย คือในขณะที่เป็นนักเรียน เมื่อโตขึ้นจะได้เป็นพลเมืองที่เหมาะสมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยต่อไป

รัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยตั้งแต่เยาว์วัย รัฐจึงได้กำหนดจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 "เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถขั้นพื้นฐานคงสภาพการอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ และสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2520 : 1) และในแผนการศึกษาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ยังได้ระบุจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนไว้ว่า "เพื่อมุ่งหวังที่จะปลูกฝังเยาวชนให้มีศรัทธาและยึดมั่นในคุณค่าของวิถีชีวิต และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข" (คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนแห่งชาติ 2520 : 15)

นโยบายและจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาในระดับใด ๆ ก็ตาม จะประสบความสำเร็จไปไม่ได้ถ้าปราศจากความร่วมมือและสนับสนุนจากครูซึ่งเป็นกลไกสำคัญในระบบการศึกษา ครูจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษาในทุกระดับ ดังนั้นครูจึงเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับกระบวนการพัฒนาประเทศ ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพราะครูเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนา "คน" และ "กำลังคน" ที่จะไปพัฒนาประเทศ เมื่อประเทศชาติและประชาชนมีความปรารถนาที่จะพัฒนาระบอบการปกครองและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ครูทุกคนก็สามารถจะตอบสนองความปรารถนาเหล่านั้น

ได้เป็นอย่างดี ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะและคุณภาพที่เหมาะสม และ
 เชื้อต่อการดำเนินชีวิตในระบบประชาธิปไตย (วิรัช วิเชียรโชติ 2517 : 1 อ้างใน
 หน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู 2521 : 172)

การปลูกฝังและส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในโรงเรียนเป็นกระบวนการที่
 ละเอียดย่อม และจะต้องเริ่มตั้งแต่การศึกษาระดับต้น ดังนั้นครูที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ
 ในการปลูกฝังและส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เยาวชนของชาติมากที่สุดประเภท
 หนึ่ง ก็คือ ครูระดับประถมศึกษา จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการการประถม
 ศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527 : 150) พบว่า
 มีครูในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นจำนวนมาก ได้พยายามจัดให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อ
 ส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน แต่ยังมีครูอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ
 ในเรื่องนี้เท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะครูยังสับสนต่อการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและ
 วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนอยู่อีกมาก ดังนั้นเพื่อให้ครูผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการ
 ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในโรงเรียน ทั้งในฐานะผู้รับผิดชอบ ผู้สร้างระบบสังคม
 และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นตัวอย่างกระบวนการประชาธิปไตย โดยเฉพาะบทบาท
 ในฐานะผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้ใกล้ชิดนักเรียน และในฐานะแม่แบบของนักเรียน
 ได้ปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสะดวกและถูกต้อง สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 จึงได้จัดทำคู่มือการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยและได้กำหนดบทบาท
 ของครูในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. บทบาทในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร พุทธศักราช
 2521
2. บทบาทในด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างการทำงานใน
 ระบบประชาธิปไตย
3. บทบาทในด้านการจัดกิจกรรมระหว่างโรงเรียนและชุมชน
 (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527 : 130-142)

และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติยังได้เสนอแนะแนวทางของ
วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนระดับประถมศึกษาไว้ 3 คุณลักษณะ
อันได้แก่

การระงับอารมณ์ ได้แก่ การเคารพซึ่งกันและกันทั้งทางร่างกาย เคารพซึ่งกัน
และกันทางวาจา เคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพกฎหมายของ
กลุ่มและสังคม

สามัคคีธรรม ได้แก่ การร่วมมือในการทำงาน ซึ่งหมายถึง การร่วมมือกัน
ในทางร่างกาย การร่วมกันทางจิตใจ ร่วมกันทำประโยชน์แก่ส่วนรวม

ปัญญาธรรม ได้แก่ การรู้จักใช้สติปัญญาความคึกมีเหตุผล

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527 : 82)

นอกจากนี้ สาโรช บัวศรี (2513 : 98-124) ยังได้ให้ความหมายของ
วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ว่าหมายถึง การดำเนินชีวิตที่ใช้หลักการประชาธิปไตยในชีวิต
ประจำวันจนเป็นนิสัย โดยระบุว่า หลักการประชาธิปไตยที่กล่าวถึงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน
คือ

1. การเคารพซึ่งกันและกันอย่างมี (Respect for Individuals)
หรือการระงับอารมณ์ คือทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งทางกาย วาจา และ
ความคิด
2. การแบ่งปัน การมีส่วนร่วม และการร่วมมือกัน (Sharing,
Participating, and Co - Operating) หรือสามัคคีธรรม คือการอาสารับแบ่ง
งานกันไปทำตามความสามารถโดยไม่บ่นเบี่ยงหรือหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วมทำงานตาม
อัศภาพ และร่วมมือกัน

3. การมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faith in the Method of Intellingence) หรือปัญญาธรรม คือการใช้ปัญญาเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งให้การพูด การคิด การกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งโดยตนเองและร่วมมือกับบุคคลอื่นให้เป็นไปในทางที่มีคุณธรรม และศีลธรรม

โดยปกติทั่วไป เมื่อเยาวชนอายุถึงเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง จะส่งบุตรหลานของตนให้เข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนได้ตามความสมัครใจ แต่ปรากฏว่า ยังมีเด็กอีกเป็นจำนวนมากที่ผู้ปกครองไม่สามารถส่งให้เข้ารับการศึกษานี้ในโรงเรียนประเภทใด ๆ ได้ เช่น เด็กปกติธรรมดาทั่วไป เด็กเหล่านี้ เรียกว่า "เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา" (Disadvantaged Children) ซึ่งได้แก่เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจน เด็กที่ขี้ขลาดอยู่ห่างไกลคมนาคม เช่น เด็กที่อยู่ตามป่า ตามเขา ตามเกาะ หรือเด็กที่ต้องติดตามผู้ปกครองที่มีอาชีพเร่เรือค้าขาย เด็กที่บิดามารดาถูกภัยจากผู้ก่อการร้ายคุกคาม เด็กกำพร้าขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู และเด็กที่ถูกสังกรรมรังเกียจเนื่องมาจากบิดามารดาป่วยเป็นโรคเรื้อน เป็นต้น (เฉลียว เรื่องเลข 2527 : 35-39) รัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการให้การศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาสเหล่านี้ เพื่อให้ได้มีโอกาสได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป เพราะเด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า และในอนาคตอันใกล้นี้ เด็กเหล่านี้ก็จะเติบโตเป็นพลเมืองของประเทศ ถ้าพวกเขาได้รับการศึกษาอบรมวิชาความรู้ อาชีพ และคุณลักษณะที่พึงตามที่ต้องการแล้ว พวกเขาจะกลายเป็นความหวัง และกำลังสำคัญของประเทศชาติ และจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมซึ่งมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมีความสุข แต่ในทางกลับกัน ถ้ารัฐละเลยไม่เอาใจใส่ในการให้การศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาสเหล่านี้ ในอนาคตพวกเขาจะเติบโตเป็นพลเมืองที่ไม่มีคุณภาพ และอาจถูกผู้ไม่หวังดีต่อประเทศชาติยุยงให้กระทำการที่เป็นภัยอันตรายต่อความสงบสุข และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศได้

ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงได้จัดตั้งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ขึ้นโดยให้อยู่ในการดูแลรับผิดชอบของกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษา

แก่เด็กค้อยโอกาส โดยรัฐให้การสงเคราะห์ในด้านค่าเล่าเรียน ค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า ค่าอุปกรณ์การเรียน และที่อยู่อาศัยตามสมควร ปัจจุบันประเทศไทยมีโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ทั้งหมด 24 แห่ง กระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยให้การศึกษาส่งเคราะห์แก่เด็กค้อยโอกาสในระดับประถมศึกษา และกำลังจะขยายถึงระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาดังนี้

1. เพื่อจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ขาดโอกาสเล่าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา
2. เพื่อให้รู้จักหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม
3. เพื่อสร้างผู้ที่จะนำความเข้าใจในการปฏิบัติตามในระบอบประชาธิปไตยให้กลับไปสู่ท้องถิ่น และสามารถเป็นผู้นำหรือเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับชุมชนที่ตนอยู่ได้
4. เพื่อให้เด็กรู้จักรักษาและซาบซึ้งในคุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ

(ทัชฌ์ ภาสบุตร 2529 : 130)

จากวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาส่งเคราะห์ของโรงเรียนศึกษาส่งเคราะห์จะพบว่า การส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่ง แต่จากรายงานผลการวิจัยสภาพการจัดการศึกษาส่งเคราะห์ในประเทศไทย พบว่า การจัดการศึกษายังไม่ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องประชาธิปไตยและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย คัดยปรากฏว่า นักเรียนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ เนื่องมาจากครูส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าตนควรมีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนได้อย่างไรบ้าง (หน่วยศึกษานิเทศกรมสามัญศึกษา 2524 : 224) กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา ได้เล็งเห็นความสำคัญและจำเป็นในการส่งเสริมประชาธิปไตย และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนในโรงเรียนศึกษาส่งเคราะห์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กในระดับประถมศึกษา ที่มีช่วงอายุตั้งแต่วัยเด็กจนถึงย่างเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสมที่จะสร้างเสริมพฤติกรรมที่พึงปรารถนาเป็น

อย่างยิ่ง เพราะเด็กในวัยนี้กำลังพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติ-
ปัญญา (ปรีชา นิพนธ์พิทยา 2528 : 28) ถ้าครูในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ได้มี
บทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนหรือเด็กด้อยโอกาสเหล่านี้้อย่าง
จริงจังแล้ว ก็คาดว่าเมื่อนักเรียนสำเร็จชั้นประถมศึกษาไปแล้ว จะสามารถดำเนินชีวิตอยู่
ในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างเป็นสุข และสามารถช่วยสร้างเสริมและจรรโลงสังคมไทย
ให้เป็นสังคมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขไว้ได้ตลอดไป

ด้วยสาเหตุดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ประกอบกับคำแนะนำที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่
ในกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะ
ศึกษาถึงบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย
ให้แก่เด็กเรียนระดับประถมศึกษา เพราะการสำรวจบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบ
ประชาธิปไตยที่ครูปฏิบัติอยู่ ทั้งโดยการรับรู้ของครูและนักเรียน จะเป็นงานวิจัยที่มีประ-
โยชน์ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์
เป็นอย่างยิ่ง โดยจะทำให้ทราบถึงบทบาทที่ครูปฏิบัติอยู่ และในขณะเดียวกันก็จะได้เสนอ
แนะบทบาทที่ครูควรปฏิบัติเพิ่มเติม เพื่อจะเป็นแนวทางให้ครูได้ปรับปรุง และพัฒนาบทบาท
ของตนในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาอย่างมี
ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป อันจะอำนวยผลมาสู่การพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
ของประเทศไทยในที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบ
ประชาธิปไตย ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูและนักเรียน
2. เพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ของครูและนักเรียน เกี่ยวกับบทบาทของครู
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับ
ประถมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งที่จะศึกษามหาบทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เฉพาะโรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีจำนวน 13 โรงเรียนเท่านั้น
2. ตัวแปรที่จะศึกษา
  - 2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ครูผู้สอนและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ระดับประถมศึกษา
  - 2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การรับรู้ของครูและนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. คำตอบที่ได้รับจากการตอบแบบสอบถามของครูผู้สอนและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เป็นคำตอบที่เชื่อถือได้
2. ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ถือเป็นตัวแทนของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ที่เปิดสอนเฉพาะระดับประถมศึกษา
3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ถือเป็นตัวแทนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่เปิดสอนเฉพาะระดับประถมศึกษา

คำจำกัดความที่ใช้

1. วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หมายถึง การดำเนินชีวิตที่นำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้จนเป็นนิสัย หรือเป็นวิถีทางแห่งชีวิต คือมีจิตใจ ค่านิยม บุคลิกภาพ และวิถีทางดำเนินชีวิตอย่างเป็นประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยหลักการประชาธิปไตย 3 ด้าน คือ

1.1 การเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง การเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การให้เกียรติซึ่งกันทั้งทางกาย วาจา และความคิด การเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นโดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ เชื้อชาติ ศาสนา และระดับการศึกษา

1.2 การแบ่งปันกัน การมีส่วนร่วม และการร่วมมือกัน หมายถึง การรู้จักแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่หลีกเลี่ยงหรือบ่ายเบี่ยง และการร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจัง

1.3 การเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา หมายถึง การยึดหลักเหตุผล การยึดถือข้อมูล การใช้วิธีการแก้ไขปัญหาโดยยึดหลักวิชาการและหาสาเหตุของปัญหา การคิด การพูด และการกระทำโดยใช้สติปัญญาเป็นหลัก ไม่เชื่อฤกษ์ยามหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ

2. บทบาทของครูในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หมายถึง การกระทำ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้นักเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

2.2 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

2.3 การจัดกิจกรรมร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน

3. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง โรงเรียนประเภทหนึ่งของรัฐบาล ที่จัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ไม่มีโอกาสได้เล่าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ซึ่งให้แก่เด็กที่มาจากครอบครัวยากจน หรือบ้านเรือนอยู่ไกลคมนาคม หรือต้องติดตามผู้ปกครองที่มีอาชีพเร่เรือค้าขาย หรือมีปัญหาสังคม หรือขาดผู้อุปการะเลี้ยงดูให้ได้เข้าเรียน โดยรัฐ-ให้ความอุปการะในเรื่องที่อยู่ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์การเรียน อาหารและบริการอื่น ๆ ตามสมควร

4. นักเรียน หมายถึง นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ สังกัดกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่เปิดสอนเฉพาะระดับประถมศึกษาในปีการศึกษา 2531

5. ครู หมายถึง ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ สังกัดกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่เปิดสอนเฉพาะระดับประถมศึกษา ในปีการศึกษา 2531

6. การรับรู้ หมายถึง กระบวนการตีความสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง และความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับบทบาทของครูในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้นักเรียนระดับประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนและวิธีการดังต่อไปนี้

1. การศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร วารสาร ตำรา บทความ งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนศึกษาคู่มือครูและแผนการสอนระดับประถมศึกษา รวมทั้งสนทนากับผู้รู้ในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทของครู และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางในการวิจัยและสร้างแบบสอบถาม
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ซึ่งประกอบด้วยแบบสอบถาม 2 ชุด คือ

2.1 ชุดที่ 1 สำหรับเก็บข้อมูลจากครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์

แบบสอบถามชุดนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบ

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการ
ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาตามการรับรู้ของครู เป็น
แบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating - Scale) แบบปลายเปิด และเติมข้อความ
แสดงเหตุผลประกอบคำตอบ โดยกำหนดค่าระดับคะแนนออกเป็น 4 ระดับ

ตอนที่ 3 เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของครูในการ
ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา เป็นแบบปลายเปิด

2.2 ชุดที่ 2 สำหรับเก็บข้อมูลจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์

แบบสอบถามชุดนี้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบ

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการ
ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาตามการรับรู้ของนักเรียน
มีเนื้อหาสาระและรูปแบบเช่นเดียวกับชุดที่ 1 แต่ไม่มีส่วนที่แสดงเหตุผลประกอบคำตอบ

3. การตรวจสอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ
จำนวน 6 ท่าน ตรวจสอบแก้ไข เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสม แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้
กับกลุ่มครูผู้สอนจำนวน 10 คน และกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน
ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นโรงเรียน
ศึกษาสงเคราะห์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อนำไปใช้กับ
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับทำการวิจัยต่อไป

4. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูผู้สอน และกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่เปิดสอนเฉพาะระดับประถมศึกษา โดยกลุ่มครูผู้สอนใช้จำนวนประชากรทั้งหมด จำนวน 63 คน ส่วนกลุ่มนักเรียนใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) (ประกอบสูตร $2525 : 8$) โดยสุ่มมา 50 % ของจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในแต่ละโรงเรียนทั้ง 13 โรงเรียน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 459 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผล เมื่อรวบรวมข้อมูลได้แล้ว นำแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

5.1 ข้อมูลด้านสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้วิธีการหาความถี่ แสดงค่าร้อยละ แล้วเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

5.2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและนักเรียน ตอนที่ เป็นมาตราส่วนประเมินค่า วิเคราะห์โดยหาค่ามัธยฐานเลขคณิต ($\bar{x}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) แล้วเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง และสำหรับตอนที่เป็นการเติมข้อความแสดงเหตุผล วิเคราะห์โดยการหาความถี่ การแสดงค่าร้อยละ และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

5.3 วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างการรับรู้ของครูผู้สอนและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เกี่ยวกับบทบาทของครูในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา โดยใช้ค่าทดสอบที (t-test) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

5.4 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ แสดงค่าร้อยละ และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

การคำนวณทุกขั้นตอนคำนวณโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS - X

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง และสนับสนุนให้ครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ได้มีบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการปรับปรุงกิจกรรมและการกำหนดบทบาทของครูในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาได้เหมาะสมยิ่งขึ้น
3. เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าวิจัยของผู้สนใจในเรื่องวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยต่อไป